

M.S. Groenhuijsen*

Straatsburgse rechtspraak en het Nederlandse strafprocesrecht. Enkele inleidende opmerkingen

1 In 1993 aanvaardde L.C.M. Meijers in Groningen het ambt van bijzonder hoogleraar in de internationaalrechtelijke, in het bijzonder mensenrechtelijke, aspecten van het strafrecht met het uitspreken van de oratie *Verdrag en strafproces*.¹ Ruim drie jaar later, om precies te zijn op 13 september 1996, nam hij afscheid van de Groningse faculteit, daartoe door de wet gedwongen op grond van het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. In verhouding tot de relatief korte duur van deze academische loopbaan, werd aan het afscheid opvallend ruime aandacht besteed. Er verscheen een kloek *Liber Amicorum*² en er werd te zijner ere een symposium georganiseerd. Dat men het emeritaat van Meijers niet ongemerkt heeft laten ingaan is volkomen terecht. In de eerste plaats heeft hij gedurende een lange reeks jaren in verschillende functies een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de theorie en de praktijk van het strafrecht.³ En daarnaast is door het symposium - dat als thema had de doorwerking van de Straatsburgse jurisprudentie in het Nederlandse strafprocesrecht - het belang onderstreept van de leeropdracht waarop Meijers zich in zijn hoogleraarschap heeft toegelegd. De redactie van *Delikt en Delinkwent* vond de inleidingen die tijdens het symposium zijn gehouden dermate waardevol dat ze, voorzien van enkele inleidende opmerkingen, in ons tijdschrift een plaats verdienen.

2 Uit de in dit nummer afgedrukte bijdragen van Meijers, Haak, Knigge en Orië kunnen volgens mij drie grote lijnen worden gedestilleerd. Ten eerste blijkt dat er hier en daar nogal wat misverstanden zijn ontstaan over de strekking en de betekenis van de Straatsburgse jurisprudentie. Zo is wel gesteld dat de rechtspraak van het hof lang-

* Hoogleraar straf(proces)recht KU Brabant.

1 Ondertitel: *Gedachten over een methode van werken*, Zwolle 1993.

2 C.J.G. Bleichrodt e.a. (red.), *Mens en recht. Kanttekeningen bij conclusies van Leo Meijers*, Deventer 1996.

3 Zie hieromtrent de - wat toon en inhoud betreft niet te evenaren - inleiding van J. Remmelink, *De betekenis van Leo Meijers als wetenschappelijk auteur*, in de in noot 2 genoemde bundel, p. 10-19.

zaam maar zeker alle verdragspartijen zou dwingen in de richting van een zuiver accusatoir strafproces. In de opstellen van Meijers en Haak wordt nog eens duidelijk gemaakt dat dit een misvatting is. Nog daargelaten in hoeverre het onderscheid tussen inquisitoire en accusatoire procestypen als analytisch hulpmiddel werkelijk nuttig is, blijkt uit hun overzicht dat het EHRM geenszins uniformerende oogmerken vertoont. Men kan veeleer spreken van 'some sort of convergence between the two legal traditions'.⁴ Een tweede misverstand dat hier wordt rechtgezet betreft het verwijt dat de Nederlandse hoge raad zich in algemene zin te weinig zou aantrekken van de 'landmark decisions' vanuit Straatsburg.⁵ Zo simpel ligt het niet. Het op de juiste wijze 'verstaan' van die arresten is veelal gecompliceerd - ook al omdat de beslissingen vaak voortvloeien uit de toetsing van buitenlands recht waarvan de relatie met ons stelsel niet eenvoudig is vast te stellen - en vereist (in de woorden van Haak) rechterlijk handwerk waarbij een nieuwe afweging van belangen noodzakelijk is, hetgeen veelvuldig tot nuancering noopt. En een derde misvatting die hier wordt gecorrigeerd is de indruk dat het Straatsburgse hof met grote regelmaat eisen stelt, waarvoor in de praktijk onhaalbare voorzieningen getroffen zouden moeten worden. Ik refereer aan de grote onrust die ontstond in de eerste periode na het Brogan-arrest. Toen alle stof was neergedwarreld bleek - onder andere na een realistisch advies van de werkgroep-Meijers! - dat er wel degelijk met vrucht op basis van de gegeven richtlijnen te werken is.⁶

3 De tweede rode draad die ik ontwaar is dat de jurisprudentie over het EVRM niet als een constante mag worden opgevat. Ook de rechtspraak in Straatsburg is in beweging - optimisten zouden zeggen: in ontwikkeling - en vertoont op onderdelen zelfs een golfbeweging. Meijers signaleert dit verschijnsel ten aanzien van de eis van onpartijdigheid bij de rechter. De kritiek die de hoge raad bijvoorbeeld heeft gekregen omdat hij minder consequenties verbond aan het Hauschildt-arrest dan ook mijns inziens verdedigbaar is, blijkt achteraf in een nieuw licht te moeten worden beoordeeld omdat het Euro-

4 B. Swart, J. Young, *The European Convention on Human Rights and Criminal Justice in the Netherlands and the United Kingdom*, in: C. Harding a.o. (eds.), *Criminal Justice in Europe*, Oxford 1995, p. 86.

5 Een voorbeeld wordt gevormd door het Kostovski-arrest, EHRM 20 november 1989, NJ 1990, 245 m.nt. EAA. De zogenoemde Postovski-jurisprudentie van de hoge raad (HR 2 oktober 1990, NJ 1991, 130 m.nt. C; HR 26 maart 1991, NJ 1991, 614) is stevig bekritiseerd.

6 Brogan-arrest EHRM 29 november 1988, NJ 1989, 815 m.nt. EAA en art. 59a Sv, ingevoerd bij wet van 21 april 1994, Stb. 307.

pese hof zelf in menig opzicht op zijn schreden is teruggekomen.⁷ Haak tilt het vraagstuk een treetje hoger door ook een mogelijke verklaring te geven voor dergelijk 'zwabberen' van het hof. Er zijn inmiddels 40 staten lid van de Raad van Europa, die ieder een rechter in het hof mogen leveren (art. 38 EVRM). Gelet op de steeds wisselende zetel (samenstelling van de beslissende kamer) en het Elfde Protocol bij het EVRM verwacht hij voor de toekomst zelfs nog grotere risico's voor de eenduidigheid van de jurisprudentie.

4 De derde hoofdlijn is dat zich in de Straatsburgse rechtspraak inmiddels enkele *kernthema's* hebben uitgekristalliseerd. Meijers spreekt van vier of vijf hoofdpunten, hetgeen in de artikelen van Haak, Knigge en Orië vervolgens precies wordt bevestigd. Naast het vereiste van een onafhankelijke en onpartijdige rechter gaat het vooral om - 'de harde kern' - het beginsel van hoor en wederhoor. Dit kan worden uitgewerkt aan de hand van de onderwerpen ondervragingsrecht van getuigen, betekeningsvoorschriften annex het recht op aanwezigheid van de verdachte ter zitting en de mogelijkheid van verdediging door een raadsman in geval van afwezigheid. Knigge en Orië schrijven over deze kwesties naar aanleiding van wetsontwerp 24 692.⁸ Wat opvalt aan de bijdrage van Orië is dat iedere poging om een verdragsrecht beter tot uitdrukking te laten komen toch weer tot andere aan het gezichtspunt van het EVRM ontleende nadelen blijkt te leiden. Het gaat er dan natuurlijk om de optimale verhouding te vinden. Ook Knigge signaleert inconsistenties en negatieve neven-effecten van de goede bedoelingen van de wetgever, maar de gebreken die hij blootlegt zijn dermate fundamenteel dat er naar zijn mening geen andere uitweg bestaat dan het ontwerpen van een geheel nieuw wetboek van strafvordering. Deze inleiding is niet de geschikte plaats om uit te leggen waarom ik dat van harte met hem eens ben.

5 In verschillende bijdragen wordt het belang onderstreept van de *motivering* van rechterlijke beslissingen. In dit opzicht is vooral de bewijsbeslissing lange tijd precair geweest vanwege de hoofdregel in

7 Hauschildt, EHRM 24 mei 1989, NJ 1990, 627 m.nt. Pvd; HR 26 mei 1992, NJ 1992, 676 m.nt. 'tH; HR HR 30 juni 1992, NJ 1993, 194 m.nt. Sch; HR 29 september 1992, NJ 1993, 58; en HR 14 mei 1996, NJ 1996, 644 m.nt. Sch; zie ook nog HR 1 juli 1996, NJB katern nr. 84. Zelf ben ik - met vele annotatoren - ook niet erg ingenomen met de benadering van de hoge raad; zie mijn bijdrage *(On)partijdige rechtspraak? De Nederlandse strafrechtspleging na Hauschildt*, in: R.D. Vriesendorp e.a. (red.), *Het actuele recht*, Lelystad 1993, p. 57-60.

8 Ontwerp van 18 april 1996, Kamerstukken II 1995-1996, 24 692 nrs. 1-2 (herziening onderzoek ter terechtzitting).

de cassatierechtspraak dat de selectie en de waardering van het bewijsmateriaal is overgelaten aan de feitenrechter.⁹ Omdat deze daarover in zijn vonnis slechts in beperkte mate verantwoording hoeft af te leggen¹⁰, wordt wel gesproken over een 'juridisch vacuüm', 'een afgrond'.¹¹ Haak schrijft in dit nummer evenwel dat inmiddels op grond van verfijningen in de rechtspraak beter kan worden gesproken van de *algemene regel* 'dat een nadere motiveringsplicht van de rechter steeds daar bestaat, waar de stellingen van partijen een bewezenverklaring kwestieus doen zijn indien zij niet naast de bewijsmiddelen een nadere motivering inhoudt'.¹² Als dit inderdaad een correcte duiding van het geldende recht is, zou hiermee een belangrijke impuls zijn gegeven aan een echte dialoog met de verdachte die zich weerbaar opstelt in het geding. Daarmee wordt recht gedaan aan een van de grondgedachten die ons wetboek van strafvordering en het EVRM gemeen hebben.

⁹ HR 7 april 1981, NJ 1981, 399 m.nt. ThWvV.

¹⁰ HR 17 november 1992, NJ 1993, 408 m.nt. ThWvV.

¹¹ Y. Buruma, *De aandacht van de strafrechter*, oratie Nijmegen, Deventer, 1996, p. II.

¹² Deze aflevering, p. 990, met verwijzing naar HR 12 maart 1996, NJ 1996, 511 en de noot onder dit arrest van 't Hart.